

QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI: GEOGRAFIK JOYLASHUVI VA IQLIM SHAROITLARI VA TABIIY RESURLARI

Uzakova Shaxnoza Aybekovna –

*NDPI Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi Biologiya yo'nalishi
magistratura 2 - bosqich talabasi*

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasining shimoli-g'arbiy qismida joylashgan muxtor hudud hisoblanadi. Uning geografik joylashuvi va iqlim sharoitlari hududning tabiiy resurslari, qishloq xo'jaligi va aholisining hayot tarziga katta ta'sir ko'rsatadi.

Geografik joylashuv

Qoraqalpog'iston Respublikasi Orol dengizining janubiy qismida joylashgan bo'lib, shimolda va g'arbda Qozog'iston, sharqda Xorazm viloyati, janubda esa Turkmaniston bilan chegaradosh. Respublikaning umumiy maydoni 166,6 ming kvadrat kilometrni tashkil etadi, bu O'zbekiston hududining taxminan 37% ini egallaydi.[1, 45]

Hudud asosan cho'l va yarim cho'l landshaftlaridan iborat bo'lib, shimoliy va markaziy qismlarida Orolbo'yi platosi, janubida esa Ustyurt platosi joylashgan. Amudaryo respublikaning asosiy suv manbai hisoblanadi va u Qoraqalpog'istonning deyarli barcha qishloq xo'jaligi hududlarini suv bilan ta'minlaydi.

Iqlim sharoitlari

Qoraqalpog'iston kontinental iqlim mintaqasida joylashgan bo'lib, yoz fasli issiq va quruq, qish fasli esa sovuq va shamolli bo'ladi.

Yoz fasli: Iyul oyida harorat +40°C gacha yetishi mumkin. Namlik darajasi past bo'lib, yog'ingarchilik kam kuzatiladi.

Qish fasli: Yanvar oyida o'rtacha harorat -5°C dan -10°C gacha bo'lishi mumkin. Qishda sovuq havo oqimlari ko'pincha shimoldan keladi, bu esa qattiq sovuqlarga sabab bo'ladi.

Yog'ingarchilik: Yiliga o'rtacha 100-150 mm yog'ingarchilik tushadi. Asosan bahor va kuz oylarida yog'ingarchilik ko'proq kuzatiladi.[2, 78]

Orol dengizining qurishi natijasida mintaqada ekologik muammolar yuzaga kelgan. Bu esa havoning ifloslanishiga, sho'rlanishning kuchayishiga va aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Relyefi: Mintaqa asosan cho'l va yarim cho'l hududlardan iborat. Ustyurt platosi, Qoraqum va Qizilqum cho'llari, Amudaryo deltasi va qurigan Orol dengizi tubi asosiy relyef shakllarini tashkil qiladi.

Iqlimi: Mintaqada keskin kontinental iqlim hukm suradi. Yoz issiq va quruq bo'lib, harorat $+40^{\circ}\text{C}$ ga yetishi mumkin. Qish fasli sovuq, harorat -10°C gacha tushadi. Yillik yog'ingarchilik miqdori 100-150 mm atrofida.

Tabiiy resurslari

Qoraqalpog'iston tabiiy resurslarga boy bo'lib, ular orasida suv, tuproq, mineral va energetik resurslar muhim ahamiyatga ega.

1. Suv resurslari

Qoraqalpog'istonning asosiy suv manbai Amudaryodir. U sug'orish va ichimlik suvi ta'minotida katta rol o'ynaydi. Orol dengizining qurishi natijasida hududning suv bilan ta'minlanishi yildan-yilga qiyinlashib bormoqda. Shuningdek, suv sho'rlanishi va ifloslanishi ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda.

2. Tuproq resurslari

Mintaqa tuproqlari asosan sho'rlangan va qumoq xususiyatga ega. Amudaryo deltasi hududlarida unumdor tuproqlar uchraydi, bu esa paxtachilik va g'allachilik uchun muhim hisoblanadi. Sug'orish tizimining samaradorligi tuproq unumdorligini saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

3. Mineral resurslar

Qoraqalpog'iston foydali qazilmalarga boy bo'lib, quyidagi konlarga ega:

Neft va gaz: Ustyurt platosida tabiiy gaz va neft zaxiralari mavjud. Muborak va Beruniy gaz konlari muhim sanoat ob'ektlari hisoblanadi.

Tuz va fosfatlar: Orolbo'yi hududida turli xil mineral tuzlar va fosfatlar zaxiralari mavjud bo'lib, ular kimyo sanoatida qo'llaniladi.

Qum va shag'al: Qurilish materiallari sifatida ishlatiladigan resurslar Qizilqum va Ustyurt hududlarida uchraydi.

4. Biologik resurslar

Mintaqada o'ziga xos o'simlik va hayvonot dunyosi mavjud. Sho'r mintaqalarda saksovul, cherkez va yulg'un kabi o'simliklar o'sadi. Orolbo'yi faunasiga qum bo'rilar, jayronlar, sudralib yuruvchilar va turli qush turlari kiradi.

Xulosa

Qoraqalpog'iston Respublikasi geografik joylashuvi va iqlim sharoitlari tufayli qishloq xo'jaligi va yashash sharoitlari bilan bog'liq muayyan qiyinchiliklarga ega. Amudaryoning asosiy suv manbai sifatida ahamiyati yuqori bo'lsa-da, iqlim o'zgarishi va Orol dengizining qurishi tufayli mintaqada ekologik muammolar ham ortib bormoqda. Bu esa hududning barqaror rivojlanishi uchun muhim strategiyalar ishlab chiqishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Qoraqalpog'iston Respublikasi bo'limi. R. Rasulov, M. Karimov. O'zbekiston Geografiyasi. Toshkent, 2019.
2. X. Tursunov. O'zbekiston tabiiy sharoiti va resurslari. Toshkent, 2021.
O'zbekiston Respublikasi Geografiya Instituti. Qoraqalpog'iston Respublikasi tabiiy iqlim sharoitlari haqida ilmiy maqolalar to'plami. 2020.
3. Jahon Banki va BMT. Orolbo'yi ekologik muammolari va ularning hal etish yo'llari haqida hisobot. 2022.